

A román regionalizmus paradoxona

Romániában a regionalizáció kérdése körül az utóbbi időben kialakult vita - számomra - egy sajátos paradoxon létezéséről árulkodik. Nem a politikai következtelenségekre, az I. L. Caragiale által száz éve ismert jelenségre utalok: változtassunk, de lehetőleg úgy, hogy minden maradjon, ahogy addig volt, hanem a kérdés tudományos kezelését ellehetetlenítő paradoxonra.

Ismeretelméleti szempontból a paradoxon egy olyan alapvető ellentmondás evidenciája (ezért tudunk róla), amely nem oldható fel az adott paradigmán belül.¹ Abban a világban, ahol csak krétaiak léteznek, a "Minden krétai hazudik" állítás igazsága nem dönthető el. Ezt csak egy nem krétai dönthetné el, ha megengedné paradigmánk neki, hogy létezzen.

A regionális paradoxon abban rejlik, hogy a jelenlegi: "Románia egységes nemzetállam" alaphipotézis és az ország erős regionális sajátosságainak léte (evidenciája) összeegyeztethetetlennek tűnik. Az ellentmondás forrása abból az illúzióból táplálkozik, mely szerint: az egység a különbözőségek hiányát jelenti.² Az egységes nemzetállam paradigmájában bennragadva a regionális különbségek megléte és azokat kifejező regionalizmus az egység megbontóiként nyernek értelmet. Az egység visszaállítása pedig a különbségek, egyenlőtlenségek letagadásával, azok eltüntetésével oldható meg. Kilépve a paradigmából, figyelembe véve az ország sajátos történelmét és a jelenlegi helyzetet, a meglévő gazdasági és kulturális különbségeket jellemző tényeket, az ellentmondás eltűnik. A román nemzetállam születése önálló, államisággal rendelkező tartományok egyesítésével történt, akárcsak Németország, Svájc, Lengyelország, Olaszország és Franciaország esetében.³ Ha ezt elfogadjuk, akkor a föderális vagy regionális államszervezet látszik logikusnak, és az egységes államszervezet ellentmondásosnak.

A paradoxon feloldása csakis egy új paradigma kidolgozásával és elfogadásával lehetséges. Reményeink szerint az új paradigma megjelenése a regionális tudomány (regional science) romániai térhódításától várható. Nem hiszem, hogy a román politikai gondolkodás, beleértve az erdélyi magyarság politizáló elitjét is, képes lesz az új politikai-gazdasági paradigmát megalkotni. Talán későbbi elemzés tárgya lehet az erdélyi magyarság politikai elitjének olyan etnopolitikai megalapozottsággal hozott döntéseinek - és azt követő cselekvéssorozatnak - a kielemezése, amelyek tulajdonképpen a regionalizmus megerősödése ellen hatottak, és közvetetten az egységes nemzetállam fenntartását támogatták.

A regionális tudomány

A hagyományos közgazdaságtan és szociológia elméletei nem tartalmazzák az emberi társadalom és tevékenység tér- és helyfüggő vonatkozásait. Egyrészt ennek az elméleti hiányosságnak kiigazítása céljából született meg a térgazdaságtan, majd a regionális tudomány.⁴ A kormányok gazdaságpolitikáját nagymértékben motiválta az utóbbi évtizedekben a fejlettség területi egyenlőtlenségeinek kiegyenlítése. E célból működtetik a regionális fejlesztési politikákat, és hozták létre a forráselosztás intézményi hátterét. A regionális tudomány a fejlesztési politikák tudományos megalapozását is feladatai közé sorolja.

Walter Isard, a regionális tudomány egyik megalapozója, az alábbiak szerint határozza meg az új tudományt: "Röviden szólva, a regionális tudomány, mint diszciplína, a társadalmi problémák figyelmes és türelmes tanulmányozásával foglalkozik. E problémákat regionális vagy térbeli dimenziókba helyezi, tanulmányozásukhoz az analitikus és empirikus kutatások különféle ötvözetét használja fel."⁵ A regionális tudomány által tanulmányozott jelenségek forrása a régió, az emberi társadalom területtel kapcsolatos problémáinak és azok megoldásának helye. A regionális tudomány "a szaktudományok által szolgáltatott adatok alapján - a régió sajátos eseteinek összességéből - a tevékenységek elosztási logikájának törvényszerűségeit tárja fel".⁶

Térségünkben egyedül Magyarországon épült ki a regionális tudomány nemzeti infrastruktúrája, az ország területét lefedő decentralizált intézmény hálózata. A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja által koordinált kutató és politikákat alkotó, több évtizedes tevékenység alapozta meg a magyar területfejlesztési törvényt

és gyakorlatot. Több egyetemen oktatják a regionális tudományt és a Pécsi Tudományegyetemen doktori iskola működik. A tudomány magyar nyelvű szakfolyóirata "Tér és Társadalom" címen jelenik meg. A magyar regionális iskola erdélyi tevékenységét jelzi a Székelyföld 2000 munkacsoport munkája: a három alkalommal megszervezett nemzetközi tudományos konferencia a Székelyföld fejlesztési kérdéseiről és a hat doktorandusz munkája, akik a Pécsi Tudományegyetemen tanulnak.

A régió, regionalizmus és regionalizáció

A régió meghatározásának egyik lehetséges módja a különböző társadalmi térségi szintek jellegadó folyamatainak és eszmerendszerének leírása, amint azt Nemes Nagy József javasolja.⁷ A régió fogalom ennek megfelelő értelmezése egy régió meghatározása a kiinduló *térség*, a térségben zajló *reálfolyamatok*, azok hatásának és eredményének, az *eszme- és intézményrendszer*, valamint az ezúton létrejött *új entitás* együttes vizsgálatával végezhető el. Ebben a megközelítésben a régió kialakulása komplex folyamat, és a létrejött entitás dinamikus, időben változó.

Adott régió kialakulásának dinamikája az eltelt évszázadok alatt változott a különböző korokra jellemző folyamatok és azok eredményeként megjelenő regionális differenciálódás függvényében. A térség tájszerkezete a legstabilabb regionális struktúra, mely az ember megjelenése előtt kialakult, és csak felszíni jellemzőiben (tájat alkotó jellegében) módosult az itt élő közösségek gazdálkodása nyomán. A településszerkezet is a stabil struktúrák közé sorolható, és történelmi kutatások szerint Európában már a 14-15. században kialakult. A regionális kultúra, szokások és identitás a lassan változó struktúrák közé tartoznak. A munkamegosztás, a termelési tényezők, regionális piac, egyszóval a régió gazdasága az elmúlt kétszáz évben jelentős változáson ment keresztül. A régió cserefolyamatai, kapcsolatrendszere a környezetével a legdinamikusabban változó struktúra. A regionalitást meghatározó elemek, struktúrák fejlődése összefüggő, egymást alakítva történik, ezért rendszerként szükséges a régiót vizsgálni.

Olyan, a kognitíve megragadható, kézzel fogható materialitások, mint a tulajdon, az intézményi és tárgyi infrastrukturális ellátottság, valamint a társadalmi kapcsolatok ápolását lehetővé tevő alkalmak és formák tudatosításával, a helyi vagy regionális közösség ezekről való tudásának növelésével a területi identitás erősíthető. De ennél talán még fontosabb és nehezebben megtehető az ún. immateriális, affektív identitáselemekről (a családok több generációs jelenléte, a táji környezet karakteres, egyedinek érzett jegyei, ünnepek és hagyományok, valamint a szélesebb táj és környezet megismerése) való tudás elérhetősége. Ugyanakkor a helyi vagy regionális identitásépítés csak akkor lehet sikeres, ha együtt jár a szabadság, a mobilitás lehetőségével.⁸ Paradoxálisan tűnhet, de úgy látszik, hogy pontosan az elvándorlás, kitelepedés szabad lehetősége járult hozzá az utóbbi évek regionális identitás megerősödéséhez Romániában.

Oláh - hivatkozott tanulmányában - a regionális identitás alapjának a térben egyénekenként változó sugarú és formájú természeti, kulturális és szociális tájról, környezetről szerzett információkkal megalapozott komfortérzetet, az adott térségben "otthon lenni" élményét tekinti. A meghatározás lényege az információ, az ismeretek halmaza, egyszóval a tudás megléte. A mobilitás és az információ, mint két kulcsfogalom szempontjából a regionális identitás tárgyául választott földrajzi tér nagyságát befolyásolja a foglalkozás (munkamegosztás), a jövedelem, a térhasználat, inter- és intragenerációs földrajzi mobilitás, valamint az iskolázottság, nem és életkor.⁹ Ebben a megközelítésben összefüggés feltárásának lehetőségét látom egy adott régió fejlettsége, identitása és határainak meghatározó-képessége között. Ezt az összefüggést a regionális identitás szerkezete és működési mechanizmusai (reprodukción, erősödés, integrációs képesség, asszimilációs képesség, az egyén egyéb identitásaival való viszonya) adják. Ezzel az értelmezéssel a regionális identitás koordinációs vetülete is felsejlik abban, hogy kollektív identitásról van szó.

Amikor egy adott térséget a regionális tudomány eszközeivel vizsgálunk, figyelembe kell venni a régió komplexitását. Egy időben vizsgálni kell a tér- és gazdaságszerkezetet, amit a regionalizálódás határoz meg, az intézményi és döntéshozási struktúrákat, melyeket a regionalizálás politikai folyamatai alakítanak, valamint az identitással kapcsolatos kulturális, mentális struktúrákat, melyeket a regionalizmus jelenít meg.

A térgazdasági vizsgálatnak megfelelően több régiótípust határozhatunk meg:¹⁰

1. a homogén régió alapja a mezőgazdaság, az elemi egységek jellemzőinek minimális szétszóródása jellemzi;
2. a csomóponti régió alapja az ipar, a tér mint erőter fogalmával azonosítható;
3. a tervezési régió, amely a vállalatok és a közigazgatási szervek koncepcióalkotásához nyújt keretet, a közös cselekvés megszervezésére kialakított téregység, egyben közigazgatási régió is, olyan tér, amelynek különböző részei

ugyanattól a döntéshozó szervtől függenek.

Lajugie definíciója szerint: "A régió olyan entitást alkotó földrajzi területnek felel meg, amely egyszerre teszi lehetővé az emberi és természeti jelenségek leírását, a társadalmi-gazdasági adatok elemzését és közös politika alkalmazását. Jellemzője a homogenitás és a funkcionális integráció, a megélt szolidaritás érzése és a más regionális egységekkel, a nemzeti és a nemzetközi térrel való kölcsönhatás."

A romániai regionalizáció sajátosságai

Amint a bevezető tanulmány is részletesen ismerteti, Romániában a regionalizáció kérdése nem a regionalizmus következtében jelentkezett, hanem az európai integrációra hivatkozva settenkedett be a közéletbe. Az ország integrációs felkészítésének részeként készült el a regionális fejlesztési politikát megalapozó "Zöld Könyv", majd azt követően a fejlesztési régiókat szabályozó törvény.

Habár az előkészítő tanulmány részletesen kitér az országban erőteljesen jelen lévő regionális különbségekre, és számos tanulmány¹¹ elemzi ezeknek társadalmi, gazdasági és kulturális gyökerét, mégis az eredmény az Európai Unió által biztosított fejlesztési források bürokratikus elosztási rendszere lett. A létrehozott nyolc fejlesztési régió tervezési régióknak készült. Az egységállam féltése azonban nem engedte a közigazgatási jogkörök, valamint a jogi személyiség kialakítását. A fejlesztési ügynökségek felett pedig mindenkor sikerült a politikai kontrollt a szakmai szempontok elé helyezni.

A régióhatárokat önkényesen, demográfiai és gazdasági mutatók alapján körvonalazták. Szabály volt, hogy minden két, három fejletlen megye mellé kerüljön egy, két fejlett megye, húzóerőként. Nem a regionális szolidaritás, hanem a helyi és megyei érdekek ütköztetése lett a regionális döntések jellemzője. Elmondhatjuk, hogy a pár év alatt szinte egyetlen, valóban regionális projekt nem készült. A regionális fejlesztési stratégiák pedig a megyei stratégiák összeférceléséből születtek. Egyáltalán nem érvényesült az a felismerés, hogy a régió, amennyiben létezik, egy sajátos entitás, melyet nem lehet a megyékből összerakni. A regionális problémákra regionális válaszok szükségesek. Ezzel ellentétben a regionális tanácsokban helyet foglaló önkormányzati vezetők a helyi problémákat mesterségesen regionális problémaként tüntették fel, hogy a forrásokhoz hozzájuthassanak. Az egész folyamatra rányomta bélyegét a helyi önkormányzatok forráshiányos ellátása és a decentralizáció megkésettsége. A prefektusok jelenléte a regionális tanácsban túlzott mértékben átpolitizálja a döntéshozást, pártpolitikai érdekeknek kiszolgáltatta a forráselosztást.

A régiókhoz rendelt statisztikai felosztás (NUTS) és az a sajátosság, hogy megyék társulásával tulajdonképpen átörökítették a megyerendszer hiányosságait, lehetetlenné teszi a tervezéshez szükséges adatok beszerzését. A statisztikai adatgyűjtés nem helyi szinten történik, ezért a valódi régiók kialakítását megalapozó adatok tulajdonképpen nem léteznek, mert nem gyűjti azokat a statisztikai rendszer. Fennáll annak a veszélye, hogy az így kialakított régiók a maguk képére kezdjék alakítani a regionális folyamatokat.

A kialakított regionális fejlesztési politika nem volt képes a megyék közti fejlettségi különbségeket enyhíteni, sem a strukturális alapok fogadására az országot felkészíteni. Érthető az elégedetlenség és a rendszer megreformálására való igyekezet.

Következtetések

A regionális politikák megalapozása tudományos tényfeltárás és elméleti megközelítés nélkül lehetetlen, illetve ki lesz szolgáltatva a politikum percérdekeinek. Az eredményességhez azonban paradigmaváltásra van szükség Romániában. Nem elegendő az Európai Unió ajánlásainak formálisan megfelelő intézményrendszert kiépíteni. Románia történelmi és földrajzi sajátosságai az idők során meghatározó regionális eltéréseket eredményeztek. Ezeket nem a hátrányok és veszélyek sorába, hanem, ellenkező oldalra az erősségek, és lehetőségek oldalánál kellene számba venni. A regionalizmus megerősödése elvezethet a szerves regionalizációhoz. Ehhez azonban idő és az alulról jövő regionális kezdeményezések támogatása szükséges. Elengedhetetlen a regionális tudomány kutatási és fejlesztési infrastruktúrájának kiépítése, regionális politikák és fejlesztési tervek kidolgozására alkalmas és képes szakemberek képzése. Mindebből ma szinte semmi nem létezik Romániában. Ez esetben az elhamarkodott cselekvés csakis politikai kapkodás lehet, amit a négyévenként sorra kerülő kormányváltások átrendezhetnek.

A regionalizmus malmai lassan örölnék. Remélhetően eljutnak a paradigmaváltáshoz is, ha másként nem, akkor a régi paradigmák híveinek kihalásával.

Jegyzetek

1 A paradigma fogalmát a Thomas Kuhn által megfogalmazott értelmezésben használom mint a tudományos megismerésnek velejáróját. A paradigma egy adott, racionálisan gondolkodó tudományos közösség által megkérdőjelezhetetlen alaphipotézisen alapuló elmélet. Adott paradigmának hívei és művelői nehezen vagy egyáltalán nem fogadják el azokat az empirikus evidenciákat, melyek nem egyeztetetők össze az elmélet következtetéseivel. Az ilyen tények kríziseket okoznak a tudományban, majd forradalmakhoz, új paradigma megszületéséhez vezetnek. Az új paradigma rendszerint nem a régi híveinek meggyőzésével, hanem azok elhalálózásával válik uralkodóvá.

2 Kultúranropológiai kérdés lehet az egységmítosz működése más kelet európai népeknél, például a magyarok esetében. Az RMDSZ vezetése által megfogalmazott egységmodell azt látja igazolni, hogy politikusaink is román kollegáikhoz hasonlóan gondolják az egység különbözőségek nélküli jellegét.

3 Magyarország története eltérő, a magyar nemzetállam létét nem előzték meg területén regionális államszervezetek. Ezért is várhatóan nehezebb a régiók kialakítása Magyarországon mint Romániában.

4 A regionális tudomány kialakulásáról találunk történeti összefoglalót és fogalmi bevezetést Georges Benko könyvében. (Georges Benko: *A regionális tudomány*. Dialóg campus Kiadó, Pécs-Budapest, , 1999.)

5 Uo. 23.

6 Uo. 15.

7 "...a régió lehatárolt területi egység a nemzeti és a települési szint között, amelyet a társadalmi folyamatok széles körét átfogó, soktényezős társadalmi-gazdasági kohézió (regionalizálódás), az érzékelhető regionális identitás-tudat, valamint az érdemi irányítási kompetenciájú és önállóságú regionális intézmények rendszere (regionalizmus) fog tartós egységbe." Nemes Nagy József: *Jegyzetek a modernkori térbeliség fogalmainak értelmezéséhez*. In *Alföld és Nagyvilág*, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 2000. 147.

8 "A helyhez kötődés csak akkor számítható pozitív értéknek, ha ténylegesen adott a helyváltoztatás szabadsága, vagyis a helyben maradás több valós alternatíva egyik, folyamatosan megmérettetett eleme." Oláh Miklós: *Adalékok a regionális identitás megrajzolásához*. In: *Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés*, MTA, Budapest, 2000. 146.

9 Uo. 148, 149.

10 Benko, *i. m.* 27.

11 Sandu Dumitru: *Spatiul social al tranzitiei*. Polirom, Iasi, 1999.

- [Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában](#)
- [Bodó Barna: Régió és politika](#)
- [Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások - Reflexió Horváth Réka és Veress Emőd tanulmányára -](#)
- [Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus - Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -](#)
- [Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona](#)
- [Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika](#)
- [Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd *Regionális politika és területfejlesztés Romániában* c. tanulmánya ürügyén](#)
- [Perger Éva: Gondolatok Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában című tanulmánya kapcsán](#)
- [Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk?](#)
- [Regionális és helyi dimenziók Európában](#)
- [Románia állásfoglalása 21. fejezet: Regionális politika és a strukturális eszközrendszer koordinációja](#)
- [Helyzetfeltáró jelentés a helyi és regionális demokrácia helyzetéről Romániában](#)
- [György Béla: Reformmozgalom a romániai Országos Magyar Pártban \(1926-1927\)](#)
- [A Magyar Párt igen tisztelt Elnökségének](#)
- [Az Elnöki Tanács kommunikéje az emlékiratról](#)
- [Krenner Miklós a reformcsoport céljairól](#)
- [Nagyságos Krenner Miklós Úrnak](#)
- [Dr. Kecskeméthy István nyilatkozata a Krenner-csoportról, a pártegységről és a Magyar Párt mai vezetőségéről*](#)
- [Krenner Miklós megállapítja, hogy a reformcsoport kiegyenlítő munkáját mindenben megghiúsították](#)
- [Krenner Miklós: A magyarság vezéreihez](#)
- [Michael Hechter: A nacionalizmus megfékezése](#)
- [Sorban Angella - Nagy Kata: Merre haladt a romániai magyar társadalom az elmúlt tizenkét évben?](#)

- [Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon](#)
- [Benedek Gyula: Az asszimilációról mint statisztikus](#)
- [Kiss Tamás: A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók](#)
- [Szabó Máté: Civil társadalom - globalizáció - regionalizmus](#)
- [Gerencsér Balázs: Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon- Gondolatok Győri Szabó Róbert írással kapcsolatban -](#)
- [Székely Tünde: A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék